

ELLA PER ELL, ELL PER L'ESTAT I ELS TRES PEL MERCAT: GLOBALITZACIÓ I GÈNERE

Chusa Lamarca Lapuente
8 de gener de 2004
www.rebellion.org

“Ella per a ell i ell per a l'estat” deia Hobbes, un dels pares del liberalisme polític i econòmic. Amb aquesta frase, resumia el repartiment de rols, la divisió sexual que durant segles ha separat l'espai privat de l'espai públic i que reflectia la subordinació de la dona a l'home i ambdós a l'Estat. Quasi quatre segles després, la globalització econòmica capitalista aporta un nou actor en aquest repartiment de funcions. El mercat irromp com a principi articulador bàsic i totalitzador al voltant del qual giren les dones, els homes i els propis estats.

El mercat capitalista amb el seu nou patró d'acumulació mundial marca un nou ordre de vida per a totes les persones. Els processos de globalització no sols afecten a les relacions internacionals, sinó també a la vida quotidiana. Ja no és l'Estat totalitzador, sinó el mercat el que ho domina tot. Són els poders econòmics els que van adquirint una major ingerència en les decisions que afecten a la vida dels éssers humans, mentre que el poder polític perd influència. Avui, quan es parla d'economia globalitzada, són precisament les economies domèstiques les que no se sustenten. Quines possibilitats d'escollir tenen les dones en les societats de mercat si no és escollir entre cinc marques diferents de detergent pertanyents a la mateixa multinacional? Quin poder polític real sinó el de ser aparadors d'un sistema que avui demanda la igualtat i la paritat com un ens per legitimar-se, i que així legitima la seva exclusió? Com donar-li la volta a aquest mitjà vell, foradat i buit que és la política tradicional i fer que la política retorni o torni d'una vegada per totes als assumptes veritablement importants, als interessos reals de les persones i de les societats? Com pot el mercat valorar amb arguments que no siguin estrictament monetaris, un treball que produeix bens i serveis no destinats a la venda, però bàsics i essencials per a que funcioni la resta? I ara que les dones han entrat en l'àmbit públic, com se les arreglarà el mercat perquè els homes facin el camí invers i per fi assumeixin les seves responsabilitats dins de l'esfera domèstica?

Al llarg de la Història, les dones han ocupat un paper fonamental en el desenvolupament i manteniment dels nuclis familiars, de les comunitats i de les societats, un paper que mai ha estat valorat, sinó denigrat i menysvalorat i que encara avui es manté invisible, sense valor econòmic i social. Tot i així, les famílies, les societats, els Estats, les empreses i l'economia mundial estan en deute amb les dones.

Tot i les fites aconseguides en la lluita de les dones, les regles del joc segueixen sent masculines i a això se li suma que la globalització és en sí

mateixa androcèntrica. Els seus valors són la competència, l'egoisme, l'individualisme, la compravenda, el benefici per damunt de tot, la raó instrumental i l'absència d'ètica. La globalització obeeix a la lògica d'un sol gènere, indueix a pensar, sentir i funcionar en clau típicament masculina.

Els fets socials es poden analitzar des d'una perspectiva feminista dèbil: oferir un enfocament general que inclogui la dimensió de gènere com a mera part integrant del conjunt, això és, com a quelcom anecdòtic, marginal, específic o particular; o es poden analitzar des d'una perspectiva feminista forta: partir de l'enfocament de gènere com a element estructurador de tot el conjunt, ja que el gènere, per afectar transversalment a tots i cadascun dels fets socials, ha de ser una de les claus essencials per a analitzar la resta. Aquest segon enfocament serà el que mogui aquestes pàgines.

Què és la globalització?

Amb la caiguda de les economies planificades de l'Est i la conversió de Xina a una economia de mercat, el capitalisme sembla que avui s'ha convertit en l'únic sistema existent, estès a escala mundial. La globalització no és ni més ni menys que l'extensió del capitalisme a escala global.

La globalització és un procés amb una doble vessant: extensiva i intensiva; per una banda, abastar potencialment tot l'espai físic planetari i per altre, afectar a totes les àrees de l'activitat humana. La globalització és, ens diuen els seus ferris defensors, la creació d'un espai mundial d'intercanvi econòmic, productiu, financer, polític, ideològic i cultural, però sota la nova terminologia s'oculta la vella aspiració del capital: la producció i el creixement econòmic a costa del que sigui. La globalització és, en realitat, l'expansió de les empreses capitalistes i la intensificació del poder econòmic. Dominada per les grans transnacionals i els mercats financers, l'únic objectiu de la globalització és l'obtenció de més i major benefici econòmic. Aquest globalitarisme pretén abastar tots els territoris i àmbits de relació humana per integrar-los al mercat i cimentar-los en relacions monetàries.

Globalització i neoliberalisme són termes sinònims, però actualment es produeix una repetida concordança entre el fenomen físic de la globalització i el fenomen ideològic del neoliberalisme. Gràcies a la globalització sembla com si hagués triomfat un únic model econòmic i ideològic en el món, el model neoliberal. De Nord a Sud i d'Est a Oest, el neoliberalisme se'ns presenta avui com un nou i desitjat paradís per assolir amb la única recepta del qual per aspirar-hi consisteix en reconduir tots els nostres fers cap a l'esfera de la més pura i dura competitivitat i amb l'únic motor del qual és la recerca del benefici econòmic i monetari. El capitalisme globalitzant és una espècie de rei Mides que transforma tot el què toca en mercaderia.

Avui al capitalisme se li han afegit alguns adjectius: imperialista, corporatiu, transnacional o global, però les seves bases són les mateixes que les d'abans.

1. DIFERENTS PERSPECTIVES DE LA GLOBALITZACIÓ: ECONÒMICA, FINANCERA, TECNOLÒGICA, CULTURAL, AMBIENTAL, IDEOLÒGICA...

El terme “globalització” avui tant de moda, s’aplica en múltiples sentits. Per una banda, s’utilitza per a reflectir la consideració del món com un gran hipermercat global en el qual es produeixen, s’adquireixen i es comercialitzen productes en qualsevol part del planeta. En aquest sentit es parla de globalització econòmica, això és, un augment del comerç exterior que es veu afavorit per l’obertura i liberalització dels mercats i per l’impacte de l’actual revolució tecnològica sobre les comunicacions tant físiques (transports), com electròniques (informació). Hi ha qui afirmen i amb raó, que l’aspecte clau de la globalització, és la gran mobilitat del capital financer, l’existència d’un gran casino planetari on diàriament i a la instantània velocitat de la llum, les xarxes electròniques mouen i intercanvien sense control milers de milions de dòlars. Aquest diner circulant no té res a veure amb la producció i l’economia real, sinó amb l’especulació i l’economia virtual i, tot i així, condiona l’economia i la vida reals.

Però la paraula globalització no s’utilitza sols referida a la globalització econòmica o financera, sinó que abasta molts més aspectes. Es tracta d’un procés que sembla integrar o englobar totes les activitats del nostre planeta, tant les activitats econòmiques, com les activitats socials, culturals, laborals, tecnològiques, ambientals, etc. La globalització entranya una interdependència de les societats, sembla com si les fronteres geogràfiques, materials i espacials del planeta desapareguessin. Les xarxes de comunicació posen en relació i interdependència a tots els països, cultures i societats, el nostre món s’hauria convertit en un poblat homogeneïtzat i global i, tot i així, en aquest gran poblat uns són els beneficiats i altres els perjudicats, el planeta és un poblat desigual.

Com veiem, la paraula globalització s’ha convertit en un terme comodí que s’utilitza en tot tipus de contextos, tot i així, la globalització s’entén de manera enganyosa si no es vincula a processos de dominació i apropiació.

2. INSTRUMENTS PER DUR A TERME LA GLOBALITZACIÓ

a. Organismes internacionals: FMI, BM, OMC, G-7, Fòrum Econòmic Mundial, OCDE...

El paper dels grans organismes econòmics internacionals és fonamental per la configuració del nou ordre mundial. El poder econòmic i polític es centralitza des de les diferents institucions globals (FMI, BM, OMC, G-7, OCDE, Fòrum Econòmic de Davos...) per a exportar i imposar els models occidentals de desenvolupament, de tecnologia i d’experts, a la resta del món. Potser sembli excessiu parlar de teories mundials conspiradores, però el cert és que la “mà invisible” del mercat té un pols molt ferm i actors ben concrets. Obeeix als dictats de les grans institucions econòmiques internacionals BM, FMI i OMC i està governada per les agendes de les grans transnacionals, amb el vist-i-plau, submissió i recolzament dels governs nacionals. El “lliure” comerç és, de fet, una reglamentació del comerç per a augmentar els avantatges del capital.

El FMI, el BM i la OMC s'han convertit en les autoritats centrals per a efectuar les negociacions financeres i comercials mundials, ja que el mercat no opera en el buit, sinó que es necessiten regles per a liberalitzar el comerç i les finances, privatitzar els sectors públics i altres esferes que abans quedaven al marge del mercat, i per afavorir els processos de transnacionalització del capital perquè aquest no es vegi constrenyit pels estats nacionals i per la democràcia. Així les institucions nacionals i supranacionals foren reformades i instrumentalitzades per a posar-se al servei del gran capital.

Tant el FMI com el BM i la OMC estan al servei del capital privat. El paper del BM, per exemple, no es limita a concedir préstecs als països "pobres" i "en desenvolupament", sinó que impulsa a aquests països a obrir les seves economies mitjançant la lliure circulació de capitals i mercaderies, reordena els seus sistemes productius, promou l'exportació de recursos naturals i accentua l'endeutament extern, el que a la vegada ocasiona més sobreexplotació d'aquests recursos per a fer front al deute. El deute dels països del mal anomenat "Tercer Món" absorbeix el 25% dels seus ingressos per exportacions. Per la seva banda, les receptes del FMI són controlar el deute i la inflació, privatitzar el patrimoni públic i reduir els costos socials, el que indueix, igualment, a reduir el paper dels Estats i obrir les economies al mercat global perquè les transnacionals campin al seu aire.

Les dones són les que s'han vist més negativament afectades pels programes d'ajust estructural imposats pel FMI i el BM. Aquests programes i les polítiques de "desenvolupament" han imposat l'austeritat fiscal que limita el cost públic. La privatització dels serveis públics ha conduït a la pèrdua de treball en sectors on generalment hi havia més dones que homes: salut, educació...; a la pèrdua de protecció i de serveis socials, dels quals depenen les dones per a combinar el seu treball amb les responsabilitats familiars; a una menor assistència de les nenes a les escoles; a un menor accés als serveis de la salut reproductiva, amb un augment de la desnutrició i de la mortalitat infantil, especialment de les nenes; a una cada cop major tendència a l'acomiadament de dones per estar embarassades, a l'abandonament dels drets per maternitat i a un augment de pràctiques discriminatòries basades en el paper reproductiu de les dones; a l'eliminació o reducció de subvencions sobre elements bàsics com aliments, electricitat, aigua o combustibles el que incrementa les pressions domèstiques sobre les llars, administrades en la seva majoria per dones; a la immigració de dones de països en desenvolupament a països desenvolupats, que es veuen obligades a abandonar les seves famílies i a adoptar en els països "rics" treballs precaris, com a treballadores domèstiques, subcontractades o que inclús, es veuen obligades a exercir la prostitució; l'impacte ambiental de la globalització i l'ús cada cop més freqüent de productes que han estat prohibits en països industrialitzats, com els pesticides, tenen un efecte nociu per a milions de treballadores agrícoles.

Les polítiques fiscals promogudes pels organismes internacionals augmenten els impostos indirectes sobre el valor agregat de bens i serveis, és a dir, repercuteixen sobre el que paguen les persones que consumeixen -precisament les dones, ja que elles segueixen encarregant-se d'administrar la casa, l'aliment i manutenció de la família- (això està justificat quan es tracta de

bens de luxe, però no de bens de primera necessitat), mentre que s'abaixen els impostos directes als guanys del capital (capitalistes i homes).

Mentre que el BM inverteix en programes de salut i educació pública, per altra banda anima a la privatització d'aquests serveis en ares de "l'eficiència" econòmica. Això condueix a una reducció de l'accés a aquests serveis per part dels sectors més desfavorits, especialment les dones. A més, el BM que sistemàticament havia considerat a les dones com a subjectes "passius" a l'hora d'aplicar les seves polítiques, ara els confereix un paper destacat i considera que la contribució econòmica femenina és fonamental pel desenvolupament: la seva utilització com a mà d'obra barata aporta més beneficis al capital. Les dones han estat sempre les més perjudicades per aquest sistema global d'explotació i l'abaratiment dels seus salaris ha fet que s'incrementi la pobresa femenina en les dues últimes dècades. Com sempre, el seu treball dins de la llar, sense horari de tancament, sense descans setmanal, sense vacances i, sobretot, sense salari, se segueix considerant com a inactivitat i no comptabilitza en els balanços macroeconòmics. La meitat de la humanitat no existeix per a les ments més preclares de la ciència econòmica, que solen ser homes i de Chicago.

b. Organismes regionals supranacionals: Unió Europea, TLC, ASEAN, etc.

A la vegada, la globalització també es construeix a través dels blocs econòmics regionals i subsistemes globals. El mercat imposa la progressiva integració dels Estats en blocs econòmics regionals com la Unió Europea, APEC a l'àrea del Pacífic o el Tractat de Lliure Comerç a Amèrica del Nord. Els superblocs són els que dicten les normes per al repartiment mundial del pastís en les seves zones d'influència. Dins d'ells promocionen un mercat interior que és "lliure" de boqueta, perquè s'oculta sota una forta capa de proteccionisme i intervencionisme dissimulats. Els països de la perifèria del sistema, tot i que han fet intents per establir certs blocs comercials entre països propers (tipus Mercosur a Amèrica del Sud, ASEAN al sud-est asiàtic o el Mercat Comú Centroamericà), acaben plegant-se a les exigències dels grans blocs mitjançant els acords comercials de caràcter global. En tots aquests acords els grans mantenen els seus privilegis i són els petits els que han d'obrir i liberalitzar les seves economies deixant el camp lliure per a les rapinyes de les multinacionals dels països del Centre.

La Unió Econòmica definida a Maastricht i en la que parteixen els posteriors tractats, és el motor que impulsa els processos de globalització i concentració econòmica a nivell europeu. El mite de la ciutadania europea com una identitat política i cultural fictícia es va utilitzar i s'utilitza avui amb l'única finalitat de justificar una unió econòmica i monetària. Ha quedat ben patent la quimera d'una Europa social, doncs es tractava de fer una Europa del diner. La UE a poc a poc uniformitza una Europa neoliberal sense drets socials, amb salaris i treball a la baixa, amb creixents privatitzacions i retalls dels serveis públics i una falta de democràcia cada dia en augment. Són, com sempre, les dones les més afectades pels retalls en l'estat del benestar, ja que han de comptabilitzar l'atur o un treball precari fora de casa, amb un treball domèstic obligat del que es desentenen tant homes com ara l'Estat. No és d'estranyar que en el recent

referèndum que ha tingut lloc a Dinamarca sobre la incorporació o no d'aquest país a l'euro, segons les enquestes, hagin estat les dones les que han votat en contra de la moneda única, perquè això suposa acabar amb els serveis socials com guarderies i col·legis públics, i amb l'atenció sanitària i assistència social als malalts i a la gent gran. Si aquests serveis desapareixen seran elles les que hauran d'assumir-los, ja que els homes tot i la tan enunciativa igualtat, encara no assumeixen com a pròpies o compartides aquestes funcions.

c. El veritable motor de la globalització: Les empreses transnacionals

Fa varis segles, els artesans, els petits productors, els comerciants i naixents empresaris s'oposaven al govern de les monarquies absolutes demanant llibertat econòmica amb el crit de laissez-faire. Avui, aquest crit ha cobrat un caire ben diferent, perquè són precisament els portadors del poder absolut, les grans transnacionals, qui reclamen aquesta mateixa consigna, mentre que el poder dels governs i de les societats es plega als seus dictats. El capitalisme del nou laissez-faire, el neoliberalisme, exigeix llibertat absoluta per a les seves activitats, no s'ha de posar cap tipus de barrera social, d'equitat de gènere, laboral o mediambiental, cap regla o impediment democràtic, que posi fre a la "mà invisible" del mercat. En el procés continu de concentració del capital, les transnacionals necessiten expandir les seves activitats no sols a tots els llocs del planeta, sinó a tots els àmbits.

Unes 300 transnacionals controlen la quarta part del producte brut mundial. 200 d'aquestes corporacions tenen vendes que superen les economies sumades de 182 països o ingressos superiors als de les 4/5 parts de la humanitat. De les 100 economies majors del món, 52 són empreses transnacionals. Abans el comerç era cosa d'Estats, avui la major part del comerç mundial es realitza mitjançant contractes entre grans empreses. Són les transnacionals les que dominen els fluxos de manufactures dirigits en la seva gran majoria als països rics. A més, creixen els oligopolis i les aliances entre un o varis sectors econòmics.

Les transnacionals que operen a escala planetària dominen cada cop més l'economia i són els governs els que es posen al seu servei. Qui està decidint per tota la humanitat? Les polítiques socials i les decisions d'inversió es decideixen supranacionalment i després les posen en pràctica els estats nacionals, i el mateix passa amb les inversions fiscals, els crèdits i la distribució d'impostos i recursos. Les transnacionals controlen el negoci de les armes, els sistemes monetaris i bancaris, els serveis i telecomunicacions, decideixen quin tipus d'energia s'implanta, quin patró d'agricultura, si s'utilitzen o no tècniques d'enginyeria genètica, quins aliments mengem, quines coses produïm i com ho repartim.

Pel capitalisme l'únic objectiu és el benefici, no li importen la vida i la salut dels treballadors, els impactes de les seves activitats sobre el medi o les desigualtats de gènere. El capitalisme no pretén satisfer necessitats, sinó crear demandes, que existeixi un creixent mercat de consumidors i un augment constant del nivell de consum. Es tracta de multiplicar les necessitats, siguin aquestes reals o fictíciament creades pels mitjans de comunicació de masses.

El capitalisme a més divideix al món en dues meitats asimètriques: el “Primer Món” ve inexorablement acompanyat d’una estela de múltiples Perifèries, i les dones ocupen quasi sempre la perifèria de cada perifèria. L’economia de mercat és radicalment oposada a una economia social, no es basa en una producció eficient i necessària i en un consum equitatiu i equilibrat, sinó en la sobreproducció i l’hiperconsum sols per a uns quants, en la proliferació de productes sense un veritable ús social.

Les transnacionals localitzen la producció guiades únicament per la rendibilitat a curt termini. No rendeixen comptes a ningú dels seus actes, tot i que milions de persones depenen d’aquestes decisions arbitràries. No importa que el lloc físic escollit sigui el menys indicat per a dur a terme les seves activitats o que el medi ambient se’n vegi afectat, tampoc que les persones es vegin perjudicades laboralment, que existeixi discriminació per raó del gènere o que les societats sofreixin els seus impactes. Les transnacionals funcionen de forma antidemocràtica doncs els drets constitucionals, socials, humans, i els drets de les dones es soscaven en l’àmbit de l’empresa, allí les llibertats individuals i col·lectives desapareixen de fet i de dret. Les decisions sobre les relacions econòmiques, polítiques i socials estan cada cop més centrades en decisions privades, sense cap control social.

Si la il·lustració defensava els drets de l’individu-ciudadà-propietari front al poder polític, avui ens veiem obligats a defensar els drets individuals, ambientals i socials, els drets de les dones i els drets sobirans de les comunitats, front al global poder econòmic de les transnacionals.

d. El paper de l’Estat (de l’estat benefactor a l’estat neoliberal): els estats serveixen a la globalització i al capital transnacional

Ens parlen de que amb la globalització els Estats desapareixen. Però els estats no desapareixen, sinó que canvien el seu paper i aquest paper és fonamental per dur a terme la globalització. Els estats adopten polítiques monetàries i fiscals d’estabilitat macroeconòmica, aporten la infraestructura bàsica per l’activitat econòmica global (autopistes, aeroports, ports, xarxes de comunicació, sistemes educatius, subvencions i exempcions d’impostos a les grans empreses, etc) i es converteixen en els aparells de control policial i social per a callar les veus que s’oposen als dictats del capital i a les retallades socials.

Les dones han estat excloses dels principals pilars dels poders públics: la política i el dret. Apartades de l’Estat des dels seus inicis, no és estrany que aquest s’hagi dissenyat a la mida dels homes. Inclús l’estat del benestar, ha tingut per a les dones una doble moral: opressora i protectora.

L’Estat del benestar, en la major part dels països, no fou realment un Estat del benestar, sinó una societat fonamentada en la família, era la família la que proporcionava el benestar, més concretament, les dones. L’únic que feia i fa l’Estat social és retribuir, subvencionar o recolzar a les famílies perquè les dones puguin criar als fills, atendre a la gent gran o cuidar dels malalts. Eren les dones les que seguien realitzant aquesta tasca amb certa ajuda de l’Estat.

En gran part, les noves polítiques que intenten conciliar la vida familiar i laboral no pretenen sinó que les dones que treballen i que cada cop més ho fan en situacions més precàries, segueixin realitzant les tasques del benestar, ara que l'Estat es comença a desentendre d'elles privatitzant-les o reduint els costos en protecció social.

L'Estat defensava i defensa un determinat tipus de família: parella heterosexual basada en l'home mantenidor que obté la renda, i la dona criadora i cuidadora que s'ocupa del servei domèstic. L'Estat del benestar estava basat en aquest tipus de família, l'home obtenia les rendes a través d'una feina i quan la dona també tenia una feina, el seu salari es considerava auxiliar al del marit. Quan els governs i els sindicats parlaven de plena ocupació, es referien únicament a la dels homes.

La separació entre l'espai públic i l'espai domèstic segueix avui supeditada als rols de gènere. Són les dones les que han començat a sortir a l'esfera pública, però això no s'ha traduït en un intercanvi de tasques i els homes no s'han integrat en la vida domèstica. Els triomfalismes sobre el camí imparable emprès cap a la igualtat i la paritat, sobretot amb la incorporació de la dona a la vida laboral, es queden molt curts. Les dones ara realitzen una doble jornada.

D'altra banda, també s'ha posat en dubte la tradicional separació dual entre l'esfera pública i l'esfera privada. Parlen no de dos, sinó de tres espais diferenciats: públic, privat i domèstic. El problema radica en com s'entén l'esfera privada. L'home es refugia en l'espai privat per descansar de les seves obligacions i activitats públiques, però les dones no descansen en l'espai privat, allí continua la seva tasca diària dedicant-se a la cura i atenció dels altres. Les dones no semblen tenir moments de privacitat, el seu espai privat no existeix en el domicili familiar. Existeix un molt diferent ús del temps propi per les dones i pels homes, ja que les dones per obligació i predisposició, no dediquen aquest temps a sí mateixes, el seu temps privat sol pertànyer a altres. Per això s'ha diferenciat entre espai privat i espai domèstic, les dones han de recuperar el seu espai privat ja que aquest es confon amb l'espai domèstic.

Quan des de l'esquerre es defensa l'Estat sembla una incongruència, sobretot des dels ambients més àcrates, però aquesta paradoxa no ho és tant, ja que es defensa únicament el que de social i públic té l'Estat. El què passa és que es confonen les 3 accepcions més comunes d'Estat: l'Estat com a agent social, com estat-nació, o com a sistema de poder o dominació. Les dones hauríem de defensar l'estat com agent social oposat al mercat, ja que la major part de dones són les que es veuen més directament afectades per la desaparició dels serveis públics i per la disminució de la protecció social, pràctiques potenciades pel model d'estat neoliberal.

3. A QUI BENEFICIA LA GLOBALITZACIÓ?

Estem immerses en una societat que ha aconseguit acumular una gran quantitat de recursos materials, que posseeix un alt grau de coneixement i de capacitat tècnica però que, tot i així, no és capaç de resoldre les necessitats socials i humanes més bàsiques. I la raó rau en que el sistema capitalista

globalitzat sols persegueix el lucre econòmic per uns quants, i es desentén de la resta. Es tracta d'un sistema econòmicament injust, socialment depredador i ecològicament inviable. La globalització aprofundeix les desigualtats: socials, econòmiques, d'accés als recursos, culturals i de gènere, i té greus repercussions sobre el medi ambient.

a. Desigualtat social

El sistema global augmenta la pobresa i les desigualtats i els seus impactes sobre els mitjans de vida de la gent i de les societats són nefastos. A escala mundial, la pobresa és la regla. Dels 6000 milions d'habitants del planeta, 1500 milions de persones viuen amb menys d'un dòlar diari.

Les dues-cents persones més riques del món tenen més que mil quatre-cents milions de persones. I les dues persones més riques avui tenen més que el conjunt dels països menys desenvolupats del planeta. Avui els individus són més rics que els Estats. Les desigualtats entre països creixen, però les desigualtats també es produeixen dins dels països. A Estats Units hi ha 32 milions de persones l'esperança de vida de les quals és de menys de 60 anys, 44 milions sense cobertura mèdica, 45 milions vivint per sota del llindar de la pobresa i 52 milions d'il·letrats. Una de cada 10 famílies d'Estats Units passen fam, això és, 10 milions d'habitants del país més ric del món i en plena fase de creixement econòmic, s'enfronta al problema de la fam. En la pròspera Unió Europea, hi ha 50 milions de pobres i 18 milions de desocupats.

No tot el món pot ser ciutadà del poblat global. S'estima que en l'any 2001 els usuaris d'internet arribaran als 700 milions de persones, la majoria està clar, pertanyerà a les èlits del primer món, perquè en l'era de l'internet, els telèfons mòbils i el fax, la major part de la humanitat no té ni tindrà accés a un telèfon. Les xarxes necessàries en els països pobres no són les de les superautopistes de la informació, sinó les de canalització de l'aigua potable i d'aigües residuals, i les de l'energia elèctrica. 2000 milions de persones en el món no tenen accés a l'electricitat. A més, encara que existissin les noves infraestructures per a la xarxa d'internet, gran part de la població no hi podria accedir, ja que se'ls ha negat l'educació i són analfabets. D'altra banda, l'anglès s'ha assentat com la llengua d'aquest nou imperi tecnològic, i menys de 1 de cada 10 persones el parla en el món. Els avenços tecnològics no van lligats als avenços socials, al contrari, accentuen les desigualtats.

b. Destrucció ambiental

El model d'economia global capitalista repercuteix de manera molt nociva sobre el medi ambient. Per una banda, la subordinació de les economies dels països "pobres" a l'activitat exportadora per a generar divises a la que es veuen obligats per pagar el deute extern, ha accentuat l'explotació de boscos, de recursos pesquers i l'ús de cultius agroquímics. Per una altra banda, el comerç internacional a llargues distàncies, ha provocat un espectacular augment del transport mundial tant de matèries primes com de manufactures, així com un increment del consum d'energia i de l'emissió de substàncies contaminants. També, amb la finalitat de ser més competitius en un mercat global, s'ha

d'abaixar els estàndards ambientals i reduir els costos ambientals en els costos de producció. Alguns països que tenien lleis molt restrictives pel que fa a la producció de contaminants, per exemple, han de rebaixar aquestes legislacions perquè els actuals acords internacionals o regionals sobre comerç no permeten aquest tipus de proteccions, alegu que posar controls ambientals va contra la llibertat de comerç.

La globalització i la llibertat de comerç socaven l'entorn. Un mercat lliure sense cap control que sols persegueix el benefici econòmic entra en contradicció flagrant amb la protecció, la conservació i la sostenibilitat del medi ambient, per més que s'entossudeixin a parlar de desenvolupament sostenible. Per allà on passa aquest sistema econòmic no hi torna a créixer l'herba. La crisi ambiental va associada a l'expansió del capitalisme i al seu afany del creixement continu en la recerca del benefici. Cada règim d'acumulació té la seva pròpia forma d'utilitzar el medi ambient i d'explotar els recursos naturals, i el règim capitalista ha estat el més depredador (les economies planificades del socialisme real també han deixat un llast de contaminació industrial i nuclear i tenen la seva part de culpa en la crisi ecològica ja que es basaren en el productivisme exacerbant, però mai fomentaren el consumisme frenètic i sense finalitat social que sí promou el capitalisme). L'acumulació contínua de capital necessitava i necessita expandir-se en termes de producció total i en termes de territori total.

Els països de la Perifèria es veuen obligats a sobreexplotar les seves matèries primeres per a l'exportació per obtenir divises com a pagament dels interessos del deute extern. La desforestació es produeix per la desmuntada de terres, per la creació de monocultius per a l'exportació als països del Centre, per les explotacions mineres i la fabricació de carbó vegetal, per la tala indiscriminada d'arbres, etc. S'espolien així els recursos de la fusta, els alimentaris, la pesca, els minerals i l'energia dels països que eufemísticament es denominen "pobres", quan són els que més riqueses posseeixen i aquestes riqueses van destinades als països "rics".

A més, els impactes ambientals de la producció industrial per a l'exportació, exigeixen un consum intensiu d'energia que esgota els recursos no renovables i té greus repercussions sobre el canvi climàtic, la contaminació de l'aigua i aire i la generació de productes químics tòxics i l'abocament dels residus. Inclús existeix un comerç de deixalles i de residus tòxics, la major part d'ells van destinats als països del Sud.

Els problemes ecològics i ambientals són el resultat de disfuncions de caràcter social i polític, estan determinats per la forma de relació dels éssers humans, pels patrons de consum que segueixen i pel tipus d'organització que adopta la societat per a satisfer-los, en suma, són el resultat del model econòmic establert. L'empobriment progressiu del patrimoni natural del planeta i la limitada capacitat de recuperació dels ecosistemes, això és, la crisi ecològica i la crisi ambiental són el resultat de l'actual model globalitzador, un model de producció i de consum injust, depredador amb els éssers humans i la naturalesa.

c. Agegantant l'escletxa entre gèneres

A les desigualtats socials s'hi acumulen les desigualtats de gènere i a la inversa. El gènere és un element que forma part de les relacions socials i humanes i també és una forma primària de relacions de poder.

Cinc anys després de la Cimera de Desenvolupament Social de Copenhage i la Quarta Conferència Mundial sobre la Dona de Beijing celebrades al 1995, les coses no semblen haver canviat molt. Segons la ONU avui hi ha més persones vivint en la pobresa que fa 5 anys, inclús en països amb un fort creixement econòmic, la quantitat relativa de pobres ha augmentat. A més, la pobresa té gènere femení. Les dones conformen el 70% dels 1500 milions de persones que viuen en la pobresa absoluta, elles són les que no tenen accés a la terra, al treball remunerat, a l'educació, als serveis de la salut, accés al crèdit, etc. Tot i els esforços fets per alguns governs locals o nacionals que es comprometeren a millorar la situació dels seus països i que específicament acordaren assumir polítiques i objectius tendents a la igualtat de gènere, les gestions locals xoquen frontalment amb les decisions macroeconòmiques adoptades pels organismes internacionals (BM, FMI, OMC).

El ciutadà global segueix sent el mateix que el ciutadà il·lustrat: home blanc i amb diners perquè, encara que canviïn les lleis, la seva traducció simultània a l'esfera quotidiana no és ni molt menys automàtica. La discriminació no es produeix de forma taxant i unilateral per part d'una institució, una empresa o un grup social, sinó que travessa diferents etapes i graus i es produeix tant a nivell individual com a nivell social, polític i institucional. Es posen barreres des dels esgraons més baixos: l'escola, el treball, la llar... fins als més alts: l'anomenat sostre de vidre.

La globalització ha conduït a una desregulació del mercat laboral que ha produït una escletxa entre mà d'obra base, formal, estable i qualificada (generalment masculina) i una mà d'obra informal i perifèrica, amb treballs precaris, ocasionals, temporals, a domicili, a temps parcial, sense protecció i amb menor salari (generalment mà d'obra femenina i/o mà d'obra infantil). L'atur no sols afecta més a les dones, sinó que també està, en part, relacionat amb l'augment de la violència domèstica. El pes de la pobresa sobre dones i nenes fa que aquestes siguin les víctimes de la violència dels seus companys masculins, o que aquestes hagin de dedicar-se a la prostitució, o es vegin sotmeses al tràfic, la violència o a l'abús dels seus drets humans. Fins i tot que s'ocupin de treballs en règim d'explotació o en ocupacions perilloses per a la salut (Rigoberta Menchú ha denunciat que a Guatemala les dones alleten als seus fills amb llet contaminada pels pesticides agrícoles) i tot això, sense abandonar el treball no remunerat de ser el suport material i afectiu de la seva pròpia casa i la seva família. L'entrada de les dones al mercat tot i que semblava que anava a alliberar-les de la servitud domèstica, pel contrari, ha accentuat la situació de desigualtat.

La tradicional separació de rols ha fet que s'estengués la consciència de que les dones s'han ocupat únicament de l'esfera reproductiva. Tot i així, fou la revolució industrial la que incidí en la separació entre l'esfera de la producció

domèstica i l'esfera mercantil. Fou aleshores quan el treball es començà a relacionar amb la producció i, a partir d'aquest moment únicament es considerarà treball aquell que estableixi una relació monetària entre sí, per tant, el treball de les dones es comença a considerar com a inactivitat. Tot i així, fins a principis del segle XX, l'habitatge familiar era el lloc de producció: aliments, horts, ramaderia, pa, vestimenta, etc. I les dones contribuïen a la producció tant o més que els homes. És en aquest segle quan la llar es converteix en un lloc de consum. Al passar de productors a consumidors, es fa necessari l'accés al diner i les dones no el tenien, sinó que depenien econòmicament de l'home.

Una altre prova de que les dones han contribuït notablement a la producció és que, deixant al marge les activitats lligades al transport i distribució de mercaderies, l'enorme creixement del sector serveis en les últimes dècades s'ha degut en part a la incorporació de les dones al treball, ja que les labors i activitats que precisament aquestes desenvolupen a la casa, són les que s'han anat integrant a poc a poc en el mercat: cuidar dels nens i de la gent gran, atenció als malalts i discapacitats, preparar el menjar, confeccionar, rentar i arreglar la roba...

El mercat utilitza les dones en situacions de crisis econòmiques i crisis bèl·liques i avui es dirigeix a les dones no per resoldre les seves necessitats i desitjos, sinó perquè les dones constitueixen un mercat que representa més del 50% de la població total, pel què considera que aquestes no poden mantenir-se al marge del consum i fora de les pautes del sistema i més, quan són elles les que s'encarreguen d'abastir i administrar la unitat familiar i de realitzar les tasques de les que es desocupen tant l'Estat com la societat en el seu conjunt. No sols el mercat no resol les situacions de desigualtat, sinó que les potencia. Exclou i discrimina a les dones pagant-los un menor salari o apropiant-se del seu treball no pagat que és el que dona vida, educa, nodreix i cuida als futurs i presents "productors" i "consumidors". Sense la dona complint el "seu" paper en l'esfera domèstica, els homes no podrien entrar en l'àmbit públic ni serien possibles la producció i el mercat capitalistes.

4. DESMUNTANT ALGUNS MITES

La representació de la realitat s'ha forjat històricament sota la mirada masculina. Que els homes poguessin dedicar-se a temps complet i a ple rendiment a l'esfera pública, ha fet que la visió masculina es presenti com la única existent i la seva forma de veure i d'explicar el món s'ha considerat com la veritat objectiva i universal. Però, existeixen diferents punts de vista i realitats contradictòries, com ho han demostrat no sols altres cultures no occidentals que s'han oposat a l'etnocentrisme imperant, sinó també aquesta immensa minoria silenciada que constitueix la meitat de la humanitat: les dones.

El sistema transmet idees i valors a través de les representacions difoses pels mitjans de comunicació de masses i ens presenta la ideologia imperant com a quelcom neutre i objectiu, com la realitat. Pel contrari, el llenguatge del que se serveix una ideologia és missatge, no eina de comunicació. A través del llenguatge assumim una determinada "realitat", no la realitat, sinó "la seva realitat". És necessari, doncs, desenredar els mites que la suposada objectivitat

de les representacions del anomenat “pensament únic” -amanit amb bones dosis de pensament androcèntric- ens imposa, perquè si no podem identificar la realitat, tampoc podrem actuar sobre ella.

L'univers mitològic en el que es basa la globalització és molt complex, però intentem desenredar alguns dels principals mites sobre els que se sustenta la ideologia neoliberal. Deia Pessoa que no hi ha prosa, ni la més rígidament científica, que no desprengui algun suc emotiu. Vegem quin és el seu suc “emotiu”.

a. La globalització és un esdeveniment completament nou

Ens parlen de la globalització com d'una nova era, una gran transformació que ve a substituir a tot lo anterior. Però, els processos de mundialització han anat emparellats a tota la història del desenvolupament capitalista i les noves relacions de producció i consum no han abolit les antigues. Els recursos i el treball humà se segueixen utilitzant com a mercaderies, encara que ara s'intensifica la seva explotació.

b. La globalització com a procés natural i irreversible

Si el món està governat per les lleis del mercat és perquè es va imposant per la força dels fets en un procés d'evolució natural. Això ha portat a la fi de la Història ja que, segons ells, ens ha conduït al millor dels móns possibles i a l'únic model factible. Això nosaltres no ens ho creiem perquè la globalització, aquest “paradís” a assolir, és un infern per a la majoria, però sí que hem arribat a pensar que aquest és l'únic món possible, que la globalització és un procés imparabile i irreversible. Tots els seus mites, disfressats d'objectivitat i racionalitat, són els que ens impedeixen actuar, els que ens fan creure que sols és possible la resposta del pragmatisme, l'acceptació i l'adaptació. Però la globalització no és un procés natural ni inqüestionable, els pobles, els Estats i les persones no sols tenen com a únic camí seguir la lògica del mercat. La organització social es fonamenta en les relacions entre les persones, són elles qui estableixen quin tipus de societat s'ha de construir i com es construeix. No existeixen lleis mecàniques ni naturals, aquest model el dissenyen determinades polítiques i institucions concretes, fixant unes regles a la mesura d'uns objectius determinats.

La Història s'ha basat en la confrontació d'ideologies, posicions polítiques i lluites entre homes. Com diu Mary Evans, en lo únic que semblen estar d'acord els homes és en la seva resistència a la presència de dones en l'espai públic. I, tot i que el capitalisme hagi estat l'únic sistema que ha quedat dempeus després de l'esfondrament dels països de l'Est, no vol dir que aquest sigui l'únic model que pugui existir. Són possibles canvis no globalitzadors i, fins les pròpies crisis del capitalisme, poden donar un gir de 360 graus en el sistema econòmic i social.

c. Amb la globalització les classes socials desapareixen

Ja hem dit aquí que la globalització augmenta la pobresa i les desigualtats. Dels 6000 milions de persones en el món, un terç viu sota el llindar de la pobresa. El 20% més ric posseeix el 86% de la renda i el 20% més pobre, l'1,6%. S'aprofundeixen les diferències entre països i entre persones. Tan sols el 30% de la població mundial està en el mercat de forma completa, el 70% no està en ell o ho està de forma molt parcial. Aquesta és la societat del mercat, una societat excoent que tracta a les persones com si fossin mercaderies excedentàries i una societat que genera immenses desigualtats. Les classes socials no han desaparegut, sinó que s'han intensificat les diferències socials, podent-se resumir les classes en 3 grans grups: els inclosos, els precaris i els exclosos del sistema.

d. No hi ha alternatives a la globalització

Ens diuen que la globalització, per la seva pròpia naturalesa, és un procés imparabile i impossible de canviar i regular. No és cert, es pot regular i la prova és que cada dia es fixen noves regles i tractats internacionals que dirigeixen la "mà invisible". En els últims anys s'han firmat nombrosos acords comercials molt complexos però en un sentit polític i econòmicament contrari al que haurien d'haver tingut. Es poden i s'han de regular les polítiques socials, ambientals i laborals. Es poden realitzar acords que representin compromisos d'equitat de gènere, igualtat laboral, prestacions i drets socials, intercanvis comercials justos, controls a l'especulació i responsabilitats ambientals. El que no existeix és voluntat política de fer-ho, voluntat democràtica, però es poden prendre acords en tots els nivells: locals, regionals i globals i en tots els àmbits. Es poden i s'han de prendre.

La imaginació és avui més necessària que mai. És precís crear una nova forma d'entendre el món, recrear-lo, i comprendre que les lleis del mercat no són inexorables, sinó un tipus de relació social i humana que volem, hem de i podem canviar.

5. LA MERCANTILITZACIÓ DE LA NATURALES, DE LA SOCIETAT I DELS INDIVIDUS. COM AFECTA LA GLOBALITZACIÓ A LA NOSTRA VIDA QUOTIDIANA?

El què no té preu no val i lo que no val no arriba a ser una dada econòmica socialment reconeguda i políticament significativa, aleshores s'intenta donar valor als recursos naturals (es capitalitza la naturalesa) o al treball de les dones dins de la llar (es capitalitza el treball domèstic), qüestions que fins ara no s'han considerat integrants de l'activitat econòmica i que no s'inclouen en els balanços macroeconòmics.

Els intents de l'economia ecològica i de l'economia feminista per fer visible a la societat i als poders econòmics el veritable valor de la naturalesa i del treball de les dones (precisament dos dels elements bàsics i imprescindibles per a la vida i que no són tinguts en compte), han conduït a la mesura d'aquestes activitats

en termes econòmics. Aquesta actitud molt lloable, ja que es pretén fer visible el que abans estava tapat, tot i així, pot reforçar la mentalitat que es pretén rebutjar. Els éssers humans, el treball i la naturalesa no poden ser tractats com a mercaderies. Les relacions humanes i l'ecologia són dimensions de la vida i de lo humà que no poden ser tractades com una altre mercaderia qualsevol, precisament pel seu valor vital, no són substituïbles per cap altre valor. I a més, existeix una dimensió ètica, no poden ser regulades per un sistema arbitrari que, intrínsecament, produeix desigualtat. La distribució del treball i la preservació i distribució dels recursos de la naturalesa han de fer-se al marge del mercat. Ja va dir el poeta que tot neci confon valor i preu, així que no caiguem en la mateixa estupidesa.

Les activitats humanes no haurien de ser tractades com a mercaderies (l'amor, el sexe, el companyerisme, l'amistat, l'art, l'oci, la cultura...), com tampoc hauria de ser-ho el treball. El treball deixat a l'arbitri del mercat conduí a l'explotació i a l'esclavitud, avui volen flexibilitzar les condicions i abandonar qualsevol pacte social sobre el treball, per tornar als treballadors a les inhumanes condicions del segle XIX. Cada cop més i més formes de relació entre les persones s'inclouen en un sistema d'intercanvi basat en la mercantilització i la monetarització (sexe, cultura, art, coneixement, mares de lloguer, etc.). És precís remarcar que no tot ve d'un valor monetari, que no tot es pot quantificar i que la majoria de les necessitats i aspiracions humanes no es poden reduir a simples guarismes. A més, és sarcàstic que el mercat pretengui resoldre els problemes que el propi mercat ha creat.

Monetaritzar tots els recursos naturals i socials, a més de ser una tasca ridícula i impracticable i una idealització absurda, (quant van alletar i estimar a una filla? Quin preu posar-li a la capa d'ozó?), contribueix a potenciar la noció de que totes les activitats humanes han d'estar guiades per l'afany de lucre i que la societat és un mercat on tot es compra i es ven. No totes les activitats estan o han d'estar orientades cap al lucre econòmic i, no ens enganyem, l'últim objectiu del mercat no és la satisfacció de necessitats, sinó l'acumulació de diner. El mercat no pot resoldre aquestes necessitats i aspiracions, aquestes s'han de resoldre en un altre lloc, en el terreny de la política, i per mitjà de la participació social i humana. El ventall de necessitats i objectius és tan ampli que ni la racionalitat econòmica ni la racionalitat ecològica poden determinar totes les variables humanes i ecològiques per a avaluar-les en termes econòmics.

Les nostres aspiracions ecologistes o feministes no es solucionaran per capitalitzar la naturalesa o capitalitzar el treball domèstic, incloent-los dins del sistema econòmic existent. Determinar les externalitats socials, ambientals i de gènere, i reduir-les a valors de canvi per a introduir-les a l'acció política és, a més, una manera excessivament tecnocràtica de tractar els problemes. Amb això contribuïm a furar el debat públic, desplaçem al camp de la teoria o la gestió econòmica el que hauria d'estar en el terreny de la política, la societat i la democràcia. A més, aplicar la lògica del mercat a la família i a les relacions humanes és inviable, ha d'existir una reciprocitat, uns sentiments i uns vincles afectius entre les persones que el diner no és capaç d'establir. No és possible explicar les relacions socials des de l'anàlisi cost-benefici.

Administrar la casa era cosa de dones, però administrar, controlar i mercantilitzar l'espai públic ha estat cosa d'homes. Tot i així, la separació de l'esfera del treball ha conduit als homes a la no responsabilitat social en l'espai domèstic: com s'organitza socialment el treball, la producció i la no producció dins de casa. Però aquesta separació també ha conduit a la irresponsabilitat social fora de la casa, en l'espai públic: lo important és la producció i el benefici econòmic i no què es produeix, quines necessitats existeixen i com s'atenen, qui i de quina forma les duen a terme. Per millorar el treball en l'àmbit públic la societat hauria d'aprendre de les dones, ja que en l'àmbit domèstic i en la major part de les seves tasques productives han exercit aquestes funcions amb veritable eficàcia, allunyant-se de la lògica productivista a l'ús i donant-li al treball i a les relacions socials una veritable dimensió social i humana.

Les dones, tradicionalment, s'han ocupat de l'educació i de la cura dels fills, de l'assistència a la gent gran i als malalts i de la producció comunitària de benestar, en suma, de lo social, de la política entesa com a servei als demés, i no com a poder sobre els demés. Però la globalització promou uns altres valors. La competència i el benefici econòmic com a valors supremes, destrueixen els sentiments comunitaris i el control democràtic sobre les economies i sobre la pròpia vida de les persones. Deia Harriet Taylor que "mentre la competència sigui la llei general de la vida humana és una tirania excloure a una meitat dels competidors", tot i així, la tirania real és que la competència sigui la llei de la vida humana tant per les dones, com pels homes.

Avui hi ha 5 milions de mestresses de casa a Espanya i el mercat s'apropia de la producció i reproducció de la vida humana, tasca que duen a terme aquestes i moltes altres dones. Una possibilitat que pal·liaria la seva absència de renda o la seva dependència econòmica de la parella, seria establir una renda bàsica com a dret ciutadà universal i sense contrapartides, que també inclouria a aquestes dones. Això pal·liaria en part, sols en part, aquesta i moltes altres situacions de precarietat i d'exclusió, ja que la solució real passa per la coparticipació en les tasques i en la coresponsabilitat per part de dones i homes, en la socialització de les feines de cura, i no pel simple repartiment de rendes i tasques o en la mercantilització d'aquestes.

La globalització capitalista ens condueix a un món irracional. Si tots els aspectes de la vida humana se supeditessin als requeriments de l'acumulació capitalista, si se segueix amb els mateixos criteris de sobreexplotació de la naturalesa i dels éssers humans, especialment de les dones, i se segueix sense atendre les veritables necessitats de la gent, qualsevol política que tendeixi a evitar la desigualtat de gènere estarà condemnada al fracàs.

La competitivitat és una forma de violència que cada cop més transcendeix l'àmbit del discurs i s'assenta en la realitat quotidiana com un element ferm i constitutiu de la societat globalitzada. És sols la cobdícia la que ha de moure el carro de la Història i és el diner l'únic valor que guia a les persones com a éssers socials o individus? Ens diuen que vivim en l'únic i en el millor dels mons possibles, però la major part de la humanitat sap i experimenta que això no és cert. Si volem construir una societat humana i no una selva social, s'ha de

canviar radicalment la competitivitat per la cooperació i establir unes relacions econòmiques, socials i humanes basades en el respecte als altres éssers humans, en l'equitat de gèneres i en la consideració de la base biològica que ens sustenta.

BIBLIOGRAFÍA

BORDERÍAS, CRISTINA: Repensar el trabajo de las mujeres.

CORTINA, ADELA: La Extinción de la mujer cuidadora. El País, 23-11-99

EVANS, MARY: Introducción al pensamiento feminista contemporáneo. Minerva Ediciones, Madrid, 1997

MURILLO, SOLEDAD: El mito de la vida privada. Siglo XXI de España Editores, Madrid, 1996

RIFKIN, JEREMY: La era del acceso. Paidós, Barcelona, 2000

SEVERO, JESSICA: La mujer en el mundo del trabajo: ¿Y el compromiso?